

การสร้างยุโรปตะวันออกของสหภาพโซเวียตหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 The Soviet Union's Eastern Europe After World War II

จิราพร ตริวิเศษสร¹
Jiraporn Treewisessorn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะกล่าวถึงยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียตหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ผู้เขียนเห็นว่าสามารถมองความเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในหลายช่วงเวลาและที่เห็นเด่นชัดคือช่วง ศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงสงครามเย็นที่ยุโรปตะวันออกถูกครอบคลุมด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างคอมมิวนิสต์และอิทธิพลมรดกของสตาลิน ซึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สตาลินต้องการเขตแนวกันชน (Buffer zone) ที่อยู่รอบสหภาพโซเวียตเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกอีกครั้ง จึงเป็นเหตุให้ยุโรปตะวันออกเป็นที่ต้องการและถูกสร้างขึ้นมาให้ได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตโดยสตาลิน หรือลัทธิสตาลิน

โดยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นที่ทราบกันว่าสงครามถือเป็นปัจจัยที่ทำให้ประเทศรัสเซียสามารถคุมพื้นที่ขนาดใหญ่ของยุโรปตะวันออกได้ และในขณะเดียวกันทางสหรัฐอเมริกาก็ได้คุมฝั่งพันธมิตรยุโรปตะวันตก จึงทำให้เกิดประเด็นที่แตกออกโดยอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างค่ายประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ การสร้างดินแดนในยุโรปตะวันออกของสหภาพโซเวียตจึงเป็นมุมมองที่น่าสนใจว่าปัจจัยใดที่ช่วยสนับสนุน รวมถึงเป็นกลไกของสหภาพโซเวียตได้นำมาเป็นกลยุทธ์ในการสร้างยุโรปตะวันออกขึ้นมาที่กล่าวถึงในบทความนี้ หรือที่เรียกว่าการทำให้เป็น “โซเวียต-รัสเซีย”

คำสำคัญ: ยุโรปตะวันออก สหภาพโซเวียต สงครามโลกครั้งที่ 2 สงครามเย็น โซเวียต-รัสเซีย

Abstract

This article examines the Eastern Europe and the Soviet Union after World War II, where the author considers that it is an important historical strategy to be significant over time and is evident in the 20 th century. World War II or Cold War in Eastern Europe was covered by political ideology like communism and Stalinism or legacy of Stalin. After World War II, Stalin needed a buffer zone around Russia to prevent further encroachment. This is why Eastern Europe was wanted and created under the influence of the Soviet Union by Stalin or Stalinism.

---

1 อาจารย์ ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Lecturer, Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

Corresponding e-mail: jiraporn224@gmail.com

After World War 2, it was known that war was a factor that made Russia control large areas of Eastern Europe. And at the same time, the United States has taken control of Western European allies. Thus, the issue broke out by political ideologies like democratic and communist camps. Soviet Russia's Eastern Europe offers a fascinating view of what factors contribute to the support of Russia's Eastern Europe. The Soviet mechanism, that Russia has taken the strategy of creating Eastern Europe, also known as Sovietization-Russification, is also described in this article.

Keywords: *Eastern Europe, USSR, WWII, Cold War, Sovietization-Russification*

บทนำ

โดยทั่วไปแล้วความหมายในประวัติศาสตร์ของภูมิภาคยุโรป ที่สามารถแบ่งออกเป็นตะวันตกและตะวันออกพบว่ายานของภูมิรัฐศาสตร์เข้ามาเป็นตัวกำหนดภูมิศาสตร์ของภาคพื้นทวีปนี้ โดยผู้เชี่ยวชาญความประสงค์ที่จะพูดถึงการถูกแยกออกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสำคัญ โดยเป็นในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ดังกล่าวที่มีประเด็นการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องมากกว่าที่จะบอกว่าเป็นในเรื่องของลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยตรง² ในศตวรรษที่ 20 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศในดินแดนที่เรียกว่า “ยุโรปตะวันออก” ได้มีการแยกตัวเองเพื่อการปกครองตามอิทธิพลแนวคิดชาตินิยม แรกเริ่มในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งนั้นคำว่าตะวันออกไกลหรือเรียกว่ายุโรปกลางและบอลข่านจะมีความครอบคลุมดินแดนส่วนดังกล่าวเป็นยุโรปที่มีเขตตั้งอยู่ระหว่างเยอรมนีและรัสเซีย นอกจากนี้แล้วยุโรปตะวันออกยังถือได้ว่าหมายถึงดินแดนโปแลนด์ เซโกสโลวาเกีย ฮังการี โรมาเนีย บัลแกเรีย ยูโกสลาเวีย อัลบาเนีย เยอรมนีตะวันออก และรวมถึงดินแดนที่เป็นสมาชิกของสหภาพโซเวียต อย่างกลุ่มที่ติดกับดินแดนรัสเซีย เช่น เบลารุส ยูเครน มอลโดวา รัสเซีย (ฝั่งตะวันตก) อุซเบกิสถาน (ส่วนติดตะวันตก) อีกนัยหนึ่งมีความหมายคู่กับระบอบคอมมิวนิสต์

จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาว่าอิทธิพลของคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตที่สร้างยุโรปตามภูมิรัฐศาสตร์จนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น มีการเข้ามาแทรกแซงจนเกิดคำว่า “ม่านเหล็ก (Iron Curtain)”³ หรือการกลายเป็นแนวกันชนของโซเวียต (Soviet Bloc) เกิดขึ้นอย่างไร

---

² แม้ว่าช่วง ค.ศ.1800 พื้นที่แถบนี้จะอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสี่เหล่า คือ ออโตมาน ตุรกี รัสเซีย ฮับบูร์ก ออสเตรีย และปรัสเซีย (เยอรมนี) ที่ว่าความเป็นรัฐชาติยังไม่เกิด จวบจนกระทั่งลัทธิชาตินิยมเข้ามาแพร่หลายหลังสงครามโปเลียน เกิดการเรียกร้องการปกครองสร้างรัฐของตนเองขึ้นมา

³ สุนทรพจน์ช่วงสงครามเย็น ของอดีตนายกรัฐมนตรีอังกฤษ วินสตัน เชอร์ชิล (Winston Churchill) ที่กล่าวขึ้นที่ Fulton, Missouri, USA วันที่ 5 มีนาคม 1946 เพื่อเป็นการเตือนถึงนโยบายของสหภาพโซเวียตต่อยุโรปที่ว่ากำลังแผ่อิทธิพลเข้ามาปกคลุมภูมิภาคยุโรปแล้ว

ลักษณะยุโรปตะวันออกก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

ยุโรปตะวันออกก่อนการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 มีความสับสนเนื่องจากการที่ดินแดนยุโรปตะวันออกได้รับอารยธรรมมาจากโรมัน เป็นบ่อเกิดของทุนนิยม เสรีนิยม สำหรับเขตยุโรปตะวันออกนี้จะอยู่ภายใต้อิทธิพลจักรวรรดิออสเตรีย ออตโตมาน และรัสเซีย โดยมีการปกครองแบบอัตตาธิปไตย สำหรับรัสเซียเองจะเน้นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชลักษณะแบบสมมติเทพและระบอบทาสกสิกร ด้วยยุโรปตะวันออกมีความสำคัญที่ถือเป็นเขตวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมกับอิทธิพลตะวันออกอย่างอารยธรรมกรีก โบราณใหม่ และยังได้รับอิทธิพลจากฝั่งเอเชียอย่างเติร์กและมองโกล หรือพวกชนเผ่าเร่รอนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์ของยุโรปตะวันออก ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เกิดความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดรัฐชาติจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงของยุโรปตะวันออกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือในช่วงสงครามเย็น ราวปี ค.ศ. 1946 จนช่วงทศวรรษที่ 1980 โดยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นที่ยอมรับได้ว่า*อิทธิพลของสตาลิน หรือลัทธิสตาลิน*⁴ มีส่วนอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ของยุโรป หรือนัยยะของยุโรปตะวันออก สตาลินมีส่วนในการสร้างแนวนโยบายการปฏิวัติในช่วงปี ค.ศ.1945 และ 1948 อย่างแยบยล สตาลินได้นำประชากรต่างๆ ในยุโรปตะวันออกเข้ามาอยู่ใต้อำนาจของ “โซเวียตสตาลิน” นับตั้งแต่กองทัพแดงของสหภาพโซเวียตนำชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่ 2 ถือเป็นชัยชนะของกองทัพแดง บอลเชวิคและพรรคคอมมิวนิสต์ที่อยู่ภายใต้ผู้นำอย่างสตาลิน กองกำลังทหารของโซเวียตที่บุกและตรึงกำลังไว้ที่ โปแลนด์ โรมเนีย บัลแกเรีย ฮังการี เชคโกสโลวะเกีย และในส่วนของเยอรมันนีตะวันออก บัลแกเรีย ตั้งแต่ปี 1945 โดยไม่มีการถอนกำลังออกแม้สงครามจะได้รับชัยชนะแล้วก็ตาม เพราะเป็นคำกล่าวอ้างของฝ่ายโซเวียตที่ว่าเป็นการป้องกันทางคมนาคมที่ติดต่อกับกองทัพในเยอรมันนีและออสเตรีย กิจกรรมหลักที่โซเวียตเข้าแทรกแซงกิจการภายในของยุโรปตะวันออกจะใช้รูปแบบการแทรกแซงทางการเมืองทางเศรษฐกิจ

---

⁴ ลัทธิสตาลิน คือ หนึ่งในหลักการอุดมการณ์ทางการเมือง ในยุคสมัยของผู้นำสหภาพโซเวียต ที่ชื่อว่า โจเซฟ สตาลิน (ดำรงตำแหน่ง ค.ศ. 1924-1953) ที่มีแนวนโยบายในการปกครองอำนาจเบ็ดเสร็จอยู่ที่ตัวสตาลิน (หรือตรงกับหลักการของการปกครองแบบเผด็จการที่อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ตัวบุคคลเดียว (Totalitarianism) ซึ่งลัทธิสตาลินส่งผลให้สหภาพโซเวียตเป็นรัฐที่มีความเข้มงวดสูง (มีการกำจัดผู้ไม่เห็นชอบต่อสตาลิน) มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว เกิดแนวคิดของการสร้างระบอบสังคมนิยมเดียว (Socialism in one country) และเกิดการสร้างความเป็นศูนย์กลางของรัฐ การจัดระบบนารัฐและนารวม สร้างลัทธิบูชาตัวบุคคลที่เป็นผู้นำขึ้น (Cult of the Individual) มา ผลประโยชน์ของพรรคคอมมิวนิสต์ต่างประเทศจะอยู่ภายใต้การบัญชาการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตที่ทั้งหมดทั้งปวงอยู่ภายใต้ “สตาลิน”

ภาพที่ 1 ยุโรปที่อยู่ภายใต้คอมมิวนิสต์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงสงครามเย็น
ที่มา: The Economist (2014)

ช่วงเริ่มต้นของการรวมตัวในการเป็นยุโรปตะวันออกในฐานะของรัฐกันชนของโซเวียตหรือค่ายตะวันออก (Soviet Bloc) ตามแผนภาพข้างต้นในพื้นที่ฝั่งตะวันออกจนถึงรัสเซีย โดยหลักการจะมีการสร้างระบอบการปกครองขึ้นที่มีความคล้ายคลึงกันในพื้นที่ หรือที่เรียกว่า ประชาธิปไตยประชาชน (Popular Democracy) (นันทา โชติกะพุกคณะ, 2523: 348-349) โดยหลักแล้วหลายๆ ประเทศจะผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้ คือ

ช่วงแรก มีการใช้รัฐบาลผสมแบบแท้จริง คือ มีพรรคฝ่ายซ้ายและฝ่ายซ้ายกลาง

ช่วงที่สอง มีการใช้รัฐบาลระบบผสมแบบปลอม คือ พรรคต่างๆ ยังคงได้ชื่อว่าร่วมมีอำนาจและมีองค์การอิสระของตน แต่ในทางปฏิบัตินั้นหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ไม่มีการเลือกโดยสมาชิกพรรคแต่อย่างใด

ช่วงที่สาม รัฐบาลผสมแบบปลอมมีการเปลี่ยนไปเป็นลักษณะแบบกลุ่มหนึ่งกลุ่มเดียวกัน (Monolithic Bloc) บุคคลชั้นนำของคอมมิวนิสต์เป็นทั้งผู้วางนโยบายและควบคุมองค์การ ควบคุมระเบียบต่างๆของกลุ่มที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ที่ยังคงค้างในคณะรัฐบาล พรรคสังคมนิยมต่างๆ ถูกบีบให้ “เข้ารวม” (Fuse) กับพรรคคอมมิวนิสต์

หลังจากการสร้างการปกครองให้เกิดขึ้นใหม่ ความแตกต่างของประเทศในยุโรปตะวันตกกับยุโรปตะวันออกที่เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนขึ้นว่า

- ยุโรปตะวันตก อยู่ภายใต้แนวคิดเสรีนิยม
- ยุโรปตะวันออก อยู่ภายใต้แนวคิดสังคมนิยม

ทั้งนี้ประเทศสมาชิกอยู่ในยุโรปตะวันออก ได้แก่ (สหภาพโซเวียต) แอลแบเนีย บัลแกเรีย เช็กโกสโลวาเกีย เยอรมนีตะวันออก ฮังการี โปแลนด์ โรมาเนีย โดยการปฏิวัติในยุโรปตะวันออก ประเทศเหล่านี้ก่อให้เกิดผลทางการเมืองเป็นสำคัญ คือเกิดการก่อตัวของกลุ่มประเทศสังคมนิยมขึ้นอย่างจริงจัง ไม่ใช่แค่สหภาพโซเวียตฝ่ายเดียวอีกต่อไป โดยมีรากฐานแบบเดียวกัน คือ ลัทธิมาร์กซิส-เลนิน พรรคคอมมิวนิสต์จะทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการบริหารประเทศ ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ใหญ่ของโซเวียตรัสเซีย และมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ถูกควบคุมโดยรัฐ

มูลเหตุและปัจจัยสนับสนุนในการแบ่งแยกยุโรปตะวันตกและตะวันออก

เมื่อย้อนกลับไปถึงมูลเหตุการแยกตัวของยุโรปตามที่กลุ่มสมาชิกประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันตกกล่าวหาว่าสหภาพโซเวียตเป็นผู้ฉวยโอกาสขยายอำนาจระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เราสามารถมองมูลเหตุต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดการแยกตัวของยุโรปที่เกิดจากปัจจัยในตัวสหภาพโซเวียตเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. โซเวียตรัสเซีย⁵ ที่หมายถึงประเทศรัสเซียอย่างเดียว เคยถูกรุกรานโดยเยอรมนี ในช่วงสงครามโลกทั้งสองครั้งจึงมีแนวคิดที่เป็นแรงผลักดันในการตั้งรัฐกันชน (Buffer States) แก่สหภาพโซเวียตขึ้นมาเพื่อป้องกันพรมแดนของตน

2. โจเซฟ สตาลิน ผู้นำของสหภาพโซเวียต (1923-1953) แสดงจุดยืนที่จะทำความตกลงสนธิสัญญา โมโลตอฟ-ริบเบนทรอพ (Molotov-Ribbentrop Pact) หรือ สนธิสัญญา (ลับ) ไม่รุกรานกันระหว่างเยอรมนีกับสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ลงนามกับฮิตเลอร์ ใน ค.ศ.1939 ข้อนี้ที่มีส่วนสะท้อนว่าสตาลินมีนโยบายต้องการให้ยุโรปตะวันออกอยู่ในเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต (ก่อนเยอรมนีรุกรานโปแลนด์ ซึ่งเป็นการเปิดฉากสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ 2 กันยายน 1939 เป็นอนุสัญญาโดย เยอรมนีได้ลิทัวเนีย โปแลนด์ตะวันตก ส่วนโซเวียตได้ฟินแลนด์ เอสโตเนีย และเบสซาราเบียของโรมาเนีย)

3. ผลสืบเนื่องจากสนธิสัญญาโมโลตอฟ-ริบเบนทรอพ มีสิ่งทีนอกเหนือจากการกำหนดเงื่อนไขในการไม่รุกรานระหว่างกันแล้ว สนธิสัญญาดังกล่าวยังรวมไปถึงข้อตกลงลับต่างๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดการแบ่งยุโรปตะวันออกให้อยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของเยอรมนีและโซเวียต (โดยพฤตินัย) เพื่อให้มีการจัดระเบียบทางดินแดนและการเมืองในพื้นที่ดังกล่าวใหม่

⁵ ความหมายของโซเวียตรัสเซีย (Советская Россия/ Soviet Russia) เป็นชื่อเรียกอย่างไม่เป็นทางการของสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตรัสเซีย (The Russian Soviet Federative Socialist Republic) โดยรัฐบาลบอลเชวิคสถาปนาขึ้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 1918) ที่กำหนดเป็นชื่อเรียกตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1917 ของรัสเซีย และมีการสร้างโซเวียตรัสเซียขึ้นมาเมื่อ 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 1917 (25 ตุลาคมตามปฏิทินเก่า) ในปัจจุบันความหมายของโซเวียตรัสเซีย อาจจะมีนักประวัติศาสตร์ใช้ในทิศทางที่หลากหลาย ในหลายความหมายมากขึ้น โดยอยู่กับเนื้อหาที่กำลังกล่าวถึง

4. ยุทธศาสตร์ในโปแลนด์ หลังความตกลงในข้อที่ 3 ข้างต้น สำหรับโปแลนด์พื้นที่ทั้งสองประเทศมองว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในทวีปยุโรป ทำให้เยอรมนีและสหภาพโซเวียตได้ร่วมกันบุกครองโปแลนด์ ตามด้วยการผนวกรัฐบอลติกสามประเทศ คือ เอสโตเนีย ลัตเวีย ลิทัวเนียและดินแดนทางตอนเหนือของโรมาเนียเข้าไปอยู่ในเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต รวมไปถึงการผนวกดินแดนทางตะวันออกของฟินแลนด์ตามเงื่อนไขของสนธิสัญญาโมโลตอฟ-ริบเบนทรอพ

อย่างไรก็ตามนับจากเหตุการณ์แยกตัวของยุโรปมีคำถามถึงประเด็นสาเหตุของชัยชนะการเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออกของสหภาพโซเวียตว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรและอะไรคือ ปัจจัยหนุนนำ ต่อจากมูลเหตุที่เกิดขึ้นนั้นสามารถที่จะสรุปออกมาเป็นประเด็นได้ว่า

1. เกิดจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเงื่อนไขจากที่ทำให้หลายประเทศตกอยู่ภายใต้การยึดครองของเยอรมนี (ภายใต้ผู้นำอย่างฮิตเลอร์) สภาพความลำบากยากแค้นของประชาชนมีความรุนแรงขึ้น ช่วงยามแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มกษัตริย์นิยม หรือแม้แต่กลุ่มฟาสซิสต์ก็อ่อนกำลังลง ความลำบากของประชาชนโดยเฉพาะการพังทลายของเศรษฐกิจช่วงสงครามหรือหลังสงครามสิ้นสุดย่อมทำให้ประชาชนพยายามหาทางออกที่นำไปสู่สภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. การตั้งกำลังและยึดครองของกองทัพแดงโซเวียต มีส่วนช่วยในการก่อกำเนิดสำหรับการตั้งรัฐบาลใหม่ที่นำโดยแนวร่วมทางการเมืองที่เป็นมิตรกับโซเวียต และให้พรรคคอมมิวนิสต์มีบทบาทมากขึ้น เพราะรัฐบาลผสมพรรคคอมมิวนิสต์มีส่วนควบคุมตำแหน่งสำคัญๆ อย่าง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มหาดไทย และความมั่นคง ที่จะช่วยส่งผลดีต่อการควบคุมและการบริหารของโซเวียต

3. การยินยอมของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะการประชุม ณ ยัลตา แหลมไครเมีย เมื่อ ค.ศ. 1945 ถือเป็นกรณีที่มหาอำนาจ ทั้งสาม ได้แก่ สหภาพโซเวียต สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ร่วมกันปลดปล่อยยุโรปจากกลุ่มอักษะ เป็นการยอมรับสิทธิหรือเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตหลายๆ ที่เกิดจากความอ่อนแอหลังภาวะสงครามของยุโรป และถือเป็นความพยายามของสตาลิน (ที่จะตรงกับข้อ 4 ถัดไป) ในการหยั่งเชิงอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่ถือเป็นพันธมิตรของยุโรปตะวันตก และกำลังเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคยุโรปอย่างเต็มตัว

4. ผู้นำคนสำคัญของสหภาพโซเวียตอย่างโจเซฟ สตาลิน ได้ตัดสินใจให้กองทัพแดงเข้าควบคุมยุโรปตะวันออกเบ็ดเสร็จมากขึ้น ไม่ยอมปล่อยให้ฝ่ายที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ร่วมอยู่ในรัฐบาลผสมในยุโรปตะวันออกอีกต่อไป เริ่มจาก โปแลนด์ ฮังการี เชโกสโลวาเกีย ค.ศ. 1947 ถูกสั่งให้เตรียมใช้รูปแบบการจัดตั้งสหภาพโซเวียตในประเทศของตน กวาดล้างพวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ให้หมดสิ้นไม่ให้รวมอยู่ในรัฐบาล เช่น พรรค “Peasants Party” ในโปแลนด์ และ “Small Holder Party” ในฮังการี ทั้งหมดก็เพื่อการกลืนกลายให้มาเป็นเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต

5. โครงสร้างทางการเมืองของยุโรปตะวันออก ที่แต่เดิมของยุโรปตะวันออกส่วนมากจะเริ่มเป็นระบอบเผด็จการ ส่วนระบอบกษัตริย์ ถือได้ว่าไม่เป็นที่ชื่นชอบของประชาชนอยู่แล้ว ส่วนแนวคิดเสรีนิยมแบบตะวันตกเองก็ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะเข้ามามีอิทธิพล ชนชั้นกลางมีอยู่น้อยการขยายลัทธิคอมมิวนิสต์จึงทำได้ง่ายจึงทำให้มีโอกาสมากที่สหภาพโซเวียตจะเข้ามาในการครอบงำ

6. พรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก มีแนวอุดมการณ์รูปแบบใหม่ในสังคมยุโรปตะวันออก สร้างสิ่งใหม่ ระบบใหม่ที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นมาใหม่ว่าดีกว่าระบบเก่าที่อาจจะส่งผลให้เป็นจุดใจในการฟื้นจากสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้

อย่างไรก็ตามยังมีกลไกที่เป็นส่วนช่วยให้ความคิดต่างๆ ของคอมมิวนิสต์ในการควบคุมยุโรปตะวันออกหลังภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ตัว ประชาชน ในประเทศยุโรปตะวันออกไม่มีการต่อต้านมากนักจึงเปิดโอกาสการแทรกซึมทางการเมืองได้ง่าย ทำให้ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกเป็นนักคิดอุดมคติที่มีการต่อสู้มีประสบการณ์ ที่ทำให้ โซเวียตเชื่อว่าจะไม่เหมือนกับกลุ่มคนชนชั้นเดิมอย่าง กษัตริย์ ขุนนาง ดังเช่น ยอซิป บรอซ ตีโต (Josip Broz Tito)⁶ แห่งยูโกสลาเวีย ที่เป็นผู้นำปลดปล่อยประเทศจากเยอรมนี เอ็นเนอร์ โชฮา ผู้นำขับไล่อิตาลีจากแอลแบเนีย และลุดวิก สโวโบดา ผู้นำกองทัพอิสระกู้ชาติเชโกสโลวาเกีย เป็นต้น

แนวทางการทำให้เป็นโซเวียต-รัสเซีย (Sovietization-Russification)

การทำให้ยุโรปตะวันออกเป็นไปในรูปแบบสหภาพโซเวียตค่อยๆเกิดภาพที่ชัดเจนขึ้น ยุโรปตะวันออกหลังการปฏิวัติภายในประเทศล้วนแต่เป็นการสร้างแนวทางตามลัทธิสังคมนิยม สร้างสังคมใหม่ในอุดมคติของลัทธิมาร์กซิส เลนิน ให้เกิดขึ้น การสร้างสังคมตามแบบ โซเวียตนั้นถือว่าประสบความสำเร็จเพราะทำให้ประเทศพ้นจากความล้าหลังจากระบบ ศักดินา ชนชั้นเจ้าที่ดิน ชนชั้นนายทุนใหญ่ ถูกกวาดล้างจนหมด กลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์นำโดยชนชั้นปฏิวัติเข้ามามีบทบาทแทน ประชาชนชั้นล่างพ้นจากสภาวะความยากจน ตีว่าการอยู่ภายใต้ระบอบเก่า โดยรัสเซียถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างสังคมดังกล่าว การทำให้เป็นโซเวียต-รัสเซีย (Sovietization-Russification) (Sven and Neuman. 1994: 208) คือสิ่งสำคัญที่ทำให้ยุโรปตะวันออกกลายเป็นรัฐที่เป็นไปในแนวทางเดียวกับความเป็นสหภาพโซเวียต หรือที่เรียกว่าการกลืนกลายเป็นสหภาพโซเวียต จากความเข้าใจทางการกลืนกลาย หรือการทำให้เป็นรัสเซีย (Russification/ Russianization) ที่โดยหลักการคือ รูปแบบที่ใช้ ขบวนการทางวัฒนธรรมเข้ามาทำให้ประเทศที่ไม่ใช่รัสเซียเป็นหนึ่งเดียวกับรัสเซียได้ ซึ่งในความเป็นจริงไม่ถือเป็นรูปแบบใหม่ เพราะสำหรับรัสเซียในทาง “ประวัติศาสตร์” พบว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อน ค.ศ.ที่ 15 ในยุคสมัยที่กลุ่มตาร์ทาร์ยังเรืองอำนาจ ในยุคคริสเตียนโบราณที่มีการใช้ภาษารัสเซียให้เกิดความแพร่หลายในทางการปกครอง รวมถึงหลังสงครามไครเมียช่วงปี ค.ศ 1856 และการจลาจลของโปแลนด์ในปี ค.ศ. พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ ที่ 2 มีความต้องการที่จะลดการคุกคามที่เกิดจากจลาจลต่างๆ ในอนาคตนั้น จึงมีการใช้แนวทางการสร้างรัสเซียกลุ่มน้อยยอมรับในวัฒนธรรม เพื่อป้องกันการแบ่งแยกที่จะเกิดขึ้น (Baczkowski. 1958: 97) ส่วนการทำให้เป็นโซเวียต (Sovietization) จะพบในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นหลักโดยใจความยึดหลักการทำให้เป็นโซเวียตผ่านการเมือง ภายใต้รูปแบบของสหภาพโซเวียตเป็นสำคัญ

⁶ ตีโต รัฐบุรุษและประธานาธิบดีแห่งประเทศยูโกสลาเวีย ผู้นำพายูโกสลาเวียออกจากการปกครองของโซเวียตรัสเซีย ที่อยู่ภายใต้การนำของสตาลิน ถือเป็นประเทศคอมมิวนิสต์อิสระ ถึงแม้ว่าการเป็นคอมมิวนิสต์ในยูโกสลาเวียอาจจะดูว่าโซเวียตรัสเซียไม่สามารถงอกอิทธิพลในยุโรปตะวันออกได้สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็แสดงถึงความสำเร็จของอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก

1. การสร้างด้วยประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับทางทางสังคม (Historical Society)

ความจำเป็นที่ทำให้เกิดการกลายเป็นรัสเซียและโซเวียตได้นั้นขาดแนวทางสำคัญอย่าง การสร้างประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับทางทางสังคม (Historical Society) คงจะเป็นไปไม่ได้ (Roucek, 1959: 69-73) เพราะถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างตัวรัสเซียเองและกลุ่ม รัฐบริวาร ที่มีความจำเป็นต้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อความเข้าใจในความเป็นโซเวียตสิ่งเหล่านี้ ทำโดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่าการกลืนกลายให้เป็นรัสเซียดังที่กล่าวไป ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิต ในกระบวนการกลืนกลายให้เป็นโซเวียต กระบวนการดังกล่าวได้เข้าไปก่อรูปร่างขึ้นมา (Shape) หรือ เป็นการเข้าไปปฏิบัติการ (Operate) ต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและประเทศรัฐบริวารเหล่านั้น กลยุทธ์การกลืนกลายให้เป็นโซเวียตหรือการกลืนกลายให้เป็นรัสเซียอาจอธิบายในความหมายอย่าง กว้างได้ว่าเป็นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในแต่ละพื้นที่ เพื่อคัดลอกความคิดแบบเดิมและสร้างจิตสำนึกความเป็นโซเวียตขึ้นมาใหม่หรือที่เรียกว่าสร้างสำนึก ความเป็นรัสเซียเข้าไปแทนที่

2. การสร้างโดยการใช้รูปแบบทางการเมืองและการจัดการปกครอง (Model of Governance)

แต่ทั้งนี้ความหมายที่เราพบได้อีกว่ากระบวนการทำให้กลายเป็นโซเวียตเกิดขึ้นมาอาจ จะเป็นไปได้ตั้งแต่ภายหลังการปฏิวัติบอลเชวิคในรัสเซียหรือการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ.1917 เมื่อครั้งที่ เลนินขึ้นครองอำนาจ (ค.ศ. 1918-1924) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้แบบทางการเมืองและการจัดการ ปกครอง (Model of Governance) ของโซเวียตกับประเทศอื่นๆ รวมถึงการใช้อำนาจทางการเมือง เข้าไปรื้อเพื่อการสร้าง (Restructuring) เศรษฐกิจ ชีวิตประจำวัน สังคมและวัฒนธรรมให้เป็นเหมือน กับโซเวียต ถือเป็น การสร้างประวัติศาสตร์สังคมใหม่ขึ้นมา (อาจจะใช้เป็นการชวนเชื่อ (Propaganda) ในขณะเดียวกันในช่วงหลัง) ทั้งนี้ตามหลักการของการกลืนกลายให้เป็นรัสเซียล้วนหมายถึงตัวสิทธิ อำนาจ (Authority) และการทำหน้าที่ที่จะเข้าไปเปลี่ยน ผสมผสาน หรือกลืนกลาย (Assimilate) ของ ผู้คนในชาติอื่นๆ โดยประสงค์จะให้เกิดความเป็นรัสเซีย ทั้งนี้อาจจะใช้วิธีการแบ่งแยกแล้วปกครอง (Divide and rule) พร้อมกับการสร้างลักษณะของสายสัมพันธ์รูปแบบใหม่ สำหรับการเข้าหากัน (Rapprochement) ขึ้นมา หรือการผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่ง (Merge) ไปอย่างเบ็ดเสร็จ ปฏิบัติการ ที่ชี้ในนั้นอาจอยู่บนความสำคัญอยู่ที่กระบวนการของระดับต่างๆ

3. การใช้ภาษาเป็นกลไกในการสร้างการกลืนกลาย

นอกจากการจะเข้าใจเนื้อความต่างๆได้การใช้ตัวภาษาถูกนำมาเป็นส่วนสำคัญในการกลืน กลายให้เกิดความเข้าใจต่างๆของความเป็นโซเวียต หรือความเป็นรัสเซีย โดยเป็นการกำหนดให้มีการ ใช้ภาษารัสเซียในการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับโรงเรียน รวมถึงการที่ผู้ภาษารัสเซียจะมีโอกาสการ เข้าทำงานในระบอบราชการ จนเกิดการกำหนดให้ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอยู่ ภายใต้อำนาจปกครองของโซเวียต จนเป็นผลผลิตสู่ปัจจุบันที่ภาษารัสเซียยังเป็นภาษาที่ประชากรในแถบ ยุโรปตะวันออกใช้ แต่หลักการทางภาษายังถูกนำไปใช้กับกลุ่มสหภาพโซเวียตด้วยเช่นกันนอกเหนือ จากยุโรปตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นเบลารุส มอลโดวา ยูเครน คอเคซัส หรือเอเชียกลาง เช่นกัน

4. การสร้างโดยใช้ประวัติศาสตร์หรือกลไกทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography)

สำหรับการใช้ประวัติศาสตร์หรือกลไกทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) มาสร้างการกลืนกลายให้เป็นโซเวียตหรือรัสเซียในรูปแบบนี้ทำได้โดยผ่านการเขียนประวัติศาสตร์ขึ้นใหม่โดยตรงที่แสดงให้เห็นการเกิดของสังคมขึ้นมาใหม่หรือเป็นการเกิดใหม่ โดยตัวกระบวนการมักจะมีการทำให้การเชื่อมโยงกับโซเวียต ให้มีการสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจ หรืออีกมุมหนึ่งคือการเขียนประวัติศาสตร์ที่มีโซเวียตเป็นแกนกลางในการช่วยก่อรูปสังคมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง รวมถึงการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการเน้นย้ำความสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของการปฏิวัติให้แก่สังคมและคนยุคใหม่

5. การสร้างโดยอาศัยประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ของโซเวียต

สำหรับตัวประชากรผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่โซเวียตต้องการจะกลืนกลายนั้น ถือเป็นแนวทางนี้ใช้หลักการในด้านการเคลื่อนย้ายประชากรที่มีเชื้อสายรัสเซียเข้าไปอยู่ในแต่ละพื้นที่หรือในแต่ละประเทศ มีการให้ไปตั้งรกรากในเขตพื้นที่อื่น ซึ่งมีประชากรเชื้อสายอื่นๆ อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น เป็นกระบวนการที่มีมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซียช่วงการปกครองโดยพระเจ้าซาร์ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวการอพยพโยกย้ายประชากรไปยังอีกที่หนึ่งอาจจะเกิดจากการลงโทษนักโทษทางการเมือง จนมาถึงยุคของคอมมิวนิสต์ถือว่าการอพยพประชากรเชื้อสายชาวรัสเซียยังคงมีอยู่และถูกนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การกลืนพื้นที่ แต่มีความแตกต่างไปจากเดิม คือ เป็นการนำประชากรชาวรัสเซียเข้าไปปกครองในพื้นที่ต่างๆ และมีความแน่นอนว่าจะต้องมีความเชื่อมโยงกับพรรคคอมมิวนิสต์ของรัสเซียเป็นหลัก

นอกจากที่กล่าวมายังปรากฏว่ามีกระบวนการกลืนกลายให้เป็นโซเวียตหรือรัสเซียในรูปแบบอื่นๆ อาทิ การสร้างหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นโซเวียต ดังที่เกิดขึ้นในเยอรมนีตะวันออกและโปแลนด์ รวมถึงการสร้างระบบกฎหมายขึ้น สิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในทางประวัติศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นกับยุโรปกับการแบ่งแยกจนนำไปสู่การมีสภาพเป็นรัฐกั้นชนทางอุดมการณ์ทางการเมืองของโซเวียต เราสามารถพออะไรจากการศึกษาขึ้นนับตั้งแต่โซเวียตตั้งแต่ที่สตาลินได้เข้ามามีอิทธิพล หลังจากกองทัพแดงเป็นผู้ปลดปล่อยยุโรปออกจากนาซีเยอรมนี การที่สตาลินได้ทำสนธิสัญญาลับกับเยอรมนี ใน ค.ศ. 1939 ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกยุโรปตะวันออก อย่างที่เกิดขึ้นไป จากจุดนี้เราทราบได้ว่าการวางแผนของโซเวียตนับตั้งแต่การปฏิวัติบอลเชวิค 1917 การสร้างอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ การแผ่ขยายอิทธิพลต่างๆถือเป็นเป้าหมายที่ถูกวางไว้อยู่แล้ว การใช้กลยุทธ์ของสตาลินตามกระบวนการการกลืนกลายสร้างสังคมใหม่ให้เกิดขึ้นในยุโรปตะวันออก เป็นการแสดงออกให้เห็นได้ชัดว่าการขยายอิทธิพลนอกเหนือจากการใช้กองกำลังทางการทหารจัดการเข้ายึดและควบคุมพื้นที่นั้นจะได้ผลระยะยาวมากกว่าแม้ว่าจะใช้เวลาในการแทรกซึมนานกว่า

การเปลี่ยนแปลงยุโรปตะวันออกและความสัมพันธ์กับรัสเซียหลังยุคสงครามเย็น

การสิ้นสุดของสหภาพโซเวียตเป็นสิ่งสะท้อนจากผลของโลกาภิวัตน์และพัฒนาการของระบบสหพันธรัฐของรัสเซีย โดยพื้นฐานแล้วเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศที่ส่งผลสู่ภายนอกประเทศ ช่วงเวลาดังกล่าวส่งผลให้ยุโรปตะวันตกเกิดความเชื่อมั่นในการปกครองตนเองของประเทศต่างๆที่ถูกเติมเต็มโดยสหภาพยุโรป (European Union [EU]) ส่วนยุโรปตะวันออกในยุคสมัยหลังสงครามเย็น ความสัมพันธ์กับรัสเซียเกิดความเปลี่ยนแปลง มีส่วนทำให้เกิดการ “แยกออก” ใน

ความสัมพันธ์ของกลุ่มยุโรปตะวันออกและรัสเซีย โดยปัจจัยที่สำคัญสำหรับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มยุโรปตะวันออกและรัสเซียนั้นสภาวะทางการเมืองและแนวโน้มนโยบายถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย (จากปัจจัยภายในเป็นตัวกำหนดนโยบายของประเทศจะนำไปสู่การแสดงออกในความสัมพันธ์ภายนอกประเทศ) กล่าวคือกลุ่มยุโรปตะวันออกที่มีพันธมิตรในปัจจุบันอย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป หรือแม้กระทั่งการเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปของกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกและยุโรปกลางเหล่านี้มีส่วนส่งผลต่อบรรยากาศการสร้างความร่วมมือต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกและรัสเซีย

การดำเนินกิจกรรมทางต่างประเทศของรัสเซียช่วงท้าย ค.ศ. ที่ 20 ถึง ค.ศ. ที่ 21 ช่วงการเปลี่ยนแปลงเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย และผู้นำคนใหม่ของรัสเซียในช่วง ค.ศ. 1991 ประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน ไม่ได้มีการประเมินความหมายสำหรับความสัมพันธ์กับประเทศยุโรปตะวันออกหรือแม้แต่ยุโรปกลางเท่าใดนัก ช่วงเวลานั้นเองทางกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกก็ไม่ได้มองความสำคัญของรัสเซียเช่นกัน หรืออาจจะไม่ใช่ประเทศแรกๆที่จะต้องพัฒนาความร่วมมือด้วยโดยความหมาย สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของอุดมการณ์ทางคอมมิวนิสต์ทำให้เกิดประสพการณ์ต่อทั้งสองฝ่าย ช่วงทศวรรษที่ 90 เกิดความพยายามขึ้นมากมายในการฟื้นฟูสภาวะทางการเมืองและเศรษฐกิจ ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการแสวงหาพันธมิตรใหม่ทั้งรัสเซียเองและยุโรปตะวันออกเองก็ตามแต่จึงมองได้ว่าเหตุใดความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจึงอยู่ในสภาวะสูญญากาศ ยุโรปตะวันตกและพันธมิตรอย่างสหรัฐอเมริกาจึงเข้ามามีบทบาทในดินแดนนี้อย่างมีนัยยะสำคัญในเรื่องผลประโยชน์ต่างๆได้ แต่ตรงจุดนี้กลับทำให้เกิดมุมมองทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับรัสเซีย ที่จำต้องเริ่มที่จะหันมาพัฒนาความสัมพันธ์กับยุโรปตะวันออก สร้างความเชื่อมโยงต่อกัน เพราะการเข้ามาของนาโต้ (NATO) จากเดิมที่ถือว่าไม่สร้างบรรยากาศอันดีเมื่อยุคสงครามเย็น ส่วนหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็นก็ยังถือเป็นปัจจัยในการส่งอิทธิพลต่อรัสเซียสำหรับการพิจารณาความสัมพันธ์ต่อยุโรป ทั้งยุโรปตะวันออกและรวมถึงสหภาพยุโรป การแสวงหากลไกที่สำคัญที่เป็นตัวกระตุ้นในการพัฒนาอย่างดีคือการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

จากความคิดข้างต้นทำให้สรุปเป็นความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทางภูมิศาสตร์ของยุโรปในอดีตและปัจจุบันกับช่วงเวลาของยุคสมัยสหภาพโซเวียต เหตุปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นทางด้านการดำเนินนโยบายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าความเป็นผู้นำอย่างสหภาพโซเวียตนั้นถือเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไปในยุคหลังสงครามเย็นที่สะท้อนจากหลายสิ่งในอดีตอย่างช่วงของสมัยของมิฮาอิล กอร์บาชอฟ (ผู้นำคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต) และบอริส เยลต์ซิน (ผู้นำคนแรกของสหพันธรัฐรัสเซีย) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของรัสเซียที่มีต่อยุโรปตะวันออกในปัจจุบันของวลาดิมีร์ ปูติน “การกลืนกลาย” หรือ “การสร้างให้เป็นรัสเซีย-โซเวียต” จึงถูกลดลำดับลงไปจากแนวโน้มนโยบายของรัสเซีย แต่สิ่งที่เหล่านั้นยังคงอยู่ในสังคมที่โซเวียตรัสเซียได้สร้างและแทรกซึมไว้มาจนถึงปัจจุบันและเหล่านี้ก็อาจจะมีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มความสัมพันธ์ช่วงเวลาอดีตในรูปแบบใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานเดิม

เอกสารอ้างอิง

- นันทนา โชติกะพุกกณะ. (2523). **ประวัติศาสตร์รัสเซีย**. กรุงเทพฯ: ประเมษฐ์การพิมพ์.
- เพ็ญศรี ภูมิถาวร. (2527). **ประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันออกตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน (History of Eastern Europe form the beginning up to the present)**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2553). **อีกฟากหนึ่งของยุโรป: ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของยุโรปตะวันออก ค.ศ. 1800-2000**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Baczkowski, Włodzimierz (1958). **Russian colonialism: the Tsarist and Soviet empires**. New York, Frederick A. Praeger.
- Roucek, Joseph. (1959). Sovietization and Russification of Bulgaria's Education. **Slavic and East-European Studies**. 4(2): 68-78.
- Rothschild, Joseph. (1989). **Return to Diversity. A Political History of East Central Europe Since World War II**. New York: Oxford.
- Sven, G. Holtsmark and Iver B. Neumann. (1994). **The Soviet Union in Eastern Europe, 1945-89**. London: The Macmillan.
- The Economist. (2014). **Hammer and scythe: The ebb and flow of Russian/ Soviet influence**. Retrieved February 3, 2017. From <https://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2014/03/daily-chart-15>
- Theodore R. Weeks. **Russification / Sovietization**. Retrieved February 3, 2017. From <http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/russification-sovietization>
- Смирнов И. Н. **Обрусение инородцев и задачи обрусительной политики // Исторический вестник, 1892. — Т. 47. — № 3. — С. 752—765.**
- Черказьянова, И. В. **История школы российских немцев XIX — начала XX века в терминах и понятиях // Вестник Челябинского университета. — № 18 (119). — 2008. — С. 39—46.**
- Михаил Демурын. **Восточная Европа после 1945 года: была ли альтернатива**. Retrieved February 3, 2017. From <https://ria.ru/analytics/20150429/1061667268.html>